

Οι επιπτώσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής στην εκπαίδευση: Το παράδειγμα της Α΄ Δημόσιας Εμπορικής Σχολής Αρρένων Αθηνών

Ελένη Κόλλα

Δρ. Ιστορίας της Εκπαίδευσης

elenkolkon@yahoo.gr

Περίληψη

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η αποτύπωση των επιπτώσεων της Μικρασιατικής Καταστροφής στην εκπαίδευση. Οι επιπτώσεις αφορούν στην κτιριακή υποδομή, τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό, τις αλλαγές στα ωρολόγια προγράμματα, τη μαθητική διαρροή, τα έξοδα των σχολικών μονάδων και τα δίδακτρα. Από το 1917 και μετά, ο στόχος για τη βελτίωση της νεοελληνικής εκπαίδευσης άρχισε να γίνεται απτή πραγματικότητα, η οποία όμως δε διήρκεσε για πολύ, καθώς μετά από την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 οι κυβερνήσεις που ακολούθησαν, κατήργησαν όλα τα κεκτημένα των προηγούμενων ετών στον εκπαιδευτικό τομέα. Το 1922, η Μικρασιατική Καταστροφή μετέβαλε τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, γεγονός που δε θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο τον τομέα της εκπαίδευσης. Τα ευρήματα της έρευνας πρωτογενούς αρχειακού υλικού, μέσω της ποιοτικής ανίχνευσης τεκμηρίων, βεβαιώνουν τις αρνητικές συνέπειες που επέφερε η Μικρασιατική καταστροφή στην ελληνική εκπαίδευση με ποικίλους τρόπους, οι οποίοι αναλύονται συνοπτικά στο παρόν άρθρο βάσει των αρχειακών τεκμηρίων της Α΄ Δημόσιας Εμπορικής Σχολής Αρρένων Αθηνών.

Λέξεις-κλειδιά: Μικρασιατική Καταστροφή, Εκπαίδευση, Επιπτώσεις, Α΄ Δημόσια Σχολή Αρρένων Αθηνών, Εκθέσεις Επιθεωρητών.

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο αποσκοπεί, μέσα από τα πρωτογενή αρχεία της Α΄ Δημόσιας Εμπορικής Σχολής Αρρένων Αθηνών, να αποτυπώσει τις αρνητικές συνέπειες που επέφερε η Μικρασιατική Καταστροφή στην εκπαίδευση. Αρχικά, επιχειρείται να αποτυπωθεί το πολιτικοοικονομικό συγκείμενο της περιόδου από την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη το 1919, έως και την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, μέσα από τη μελέτη των πρωτογενών αρχείων, εξάγονται συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής στον εκπαιδευτικό τομέα. Γίνεται αναφορά όχι μόνο στη μαθητική διαρροή, αλλά και στη μείωση διδακτικών ωρών, στη συστέγαση πολλών Εμπορικών Σχολών σε ένα κτίριο, στον περιορισμό του αριθμού των μαθημάτων, στην αύξηση των έκτακτων εξόδων της Σχολής, στην αύξηση των διδάκτρων και στις φθορές κτιριακών υποδομών και υλικοτεχνικού εξοπλισμού.

2. Σύντομη ιστορική ανασκόπηση- Πολιτικοοικονομικό συγκείμενο

Τον Μάιο του 1919 ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη, μετά από την εντολή των συμμαχικών Δυνάμεων¹ για να διοικήσει την περιοχή για πέντε χρόνια και να επιβάλει όρους

¹ Με τη συνθήκη του Μούδρου (30/10/1918) που υπεγράφη μεταξύ των χωρών της Αντάντ και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Τα εδάφη που έχασαν οι Οθωμανοί, κατανεμήθηκαν στις νικήτριες Δυνάμεις, ωστόσο η Μικρά Ασία ήταν περιοχή «προς διευθέτηση» από τις δυνάμεις της Αντάντ, γι΄

ειρήνης. Τον Σεπτέμβριο του 1919 η χώρα εξέδωσε το τελευταίο εσωτερικό δάνειο² ύψους 300.000.000 δραχμών, χωρίς ιδιαίτερα αποτελέσματα αφού μόλις έναν μήνα μετά η χώρα δυσκολευόταν να καλύψει τις δαπάνες της μικρασιατικής εκστρατείας, ενώ παράλληλα οι Σύμμαχοι ούτε ήταν διατεθειμένοι αλλά ούτε και μπορούσαν να ενισχύσουν οικονομικά το ελληνικό κράτος. Η χώρα πλέον έπρεπε μόνη της να αντιμετωπίσει την τεράστια δαπάνη της Μικρασιατικής εκστρατείας. Από το χρονικό αυτό σημείο, η δημοσιονομική κρίση στη χώρα αρχίζει να μεγεθύνεται, με άμεσο αντίκτυπο την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας, που ήταν ο μόνος τρόπος χρηματοδότησης των ελλειμμάτων³, καθώς το σύστημα των άμεσων φόρων δεν επαρκούσε στο ελάχιστο για να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες της χώρας⁴. Η συμμετοχή της Ελλάδας στη μικρασιατική εκστρατεία και η ήττα από τον κεμαλικό στρατό είχε καταστροφικές συνέπειες για την οικονομία της χώρας. Αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας, η αξία του νομίσματος σημείωσε ιστορικό χαμηλό και η ελληνική κυβέρνηση, για να αντιμετωπίσει τα ανυπέρβλητα οικονομικά προβλήματα αναγκάστηκε να διχοτομήσει τη δραχμή⁵, λύση η οποία δεν επέφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου σήμανε και την πολιτική συντριβή της αντιβενιζελικής παράταξης. Στο εσωτερικό της χώρας, η βενιζελική στρατιωτική επαναστατική κυβέρνηση Πλαστήρα-Γονατά προσπαθώντας να εκτονώσει το κλίμα έντονης δυσαρέσκειας που επικρατούσε εξαιτίας της Μικρασιατικής καταστροφής και της έλευσης περίπου 1.5 εκατομμυρίου προσφύγων, προσπάθησε να βρει εξιλαστήρια θύματα οδηγώντας τον Νοέμβριο του 1922 στο εκτελεστικό απόσπασμα έξι από τους οκτώ θεωρούμενους ως υπεύθυνους για την καταστροφή⁶. Παρά το γεγονός ότι η κατηγορία της

αυτό προσωρινά ανατέθηκε η διοίκησή της στην Ελλάδα. Αναγνωστοπούλου, Σ. (2003). *Μικρασιατικός Ελληνισμός Από το Σύνταγμα των Νεότουρκων στην Καταστροφή. Ιστορία Νέου Ελληνισμού. Τόμος 6^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σσ. 55 και Μαργαρίτης, Γ. (2003). *Η εμπόλεμη Ελλάδα, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Μακεδονικό Μέτωπο, Ουκρανία. Ιστορία Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Τόμος 6^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σσ. 80 και Γιαννακόπουλος, Γ. (2003). *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία. Το χρονικό της μικρασιατικής περιπέτειας 1919-1922. Ιστορία Νέου Ελληνισμού, Τόμος 6^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 83.

² Οι οικονομικοί πόροι προέρχονται από πηγές που είναι μέσα στη χώρα π.χ. καταθέσεις πολιτών ή από εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα. Κωστής, Κ. (2018). *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας, Η διαμόρφωση του Νεοελληνικού Κράτους 18ος-21ος αιώνας*. Αθήνα: Πατάκης. σ. 569.

³ Μητροφάνης, Γ. (2003). *Τα δημόσια Οικονομικά: Οικονομική Ανόρθωση και πόλεμοι 1909-1922. Ιστορία Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Τόμος 6ος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 127.

⁴ Οι άμεσοι φόροι που επιβάλλονταν στους πολίτες αφορούσαν: α) στους φόρους της εγγείου παραγωγής και κυρίως στους φόρους της δεκάτης και των αροτριώντων κτηνών, β) στους φόρους επιτηδεύματος, γ) στους φόρους κινητών αξιών. Επίσης κατά το έτος 1919 ψηφίστηκαν τρεις νέοι νόμοι – 1640, 1641, 1642, περί φορολογίας καθαρών προσόδων, κληρονομιών και αυτομάτου υπερτιμήσεως ακινήτων αντίστοιχα. Mitrelias, Ch. (1925). *Die Steuerverhaeltnisse Griechenland und ihre geschichtliche Entwicklung seit der Gruendung des Staates bis in die Gegenwart*, Diss, Berlin και Αγγελόπουλος, Α. (1933). *Η άμεσος φορολογία εν Ελλάδι*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης και Πάκος, Θ., & Πρόντζας, Ευ. (2011). *Η δημοσιονομική πολιτική. Στο Καλαφάτης Θ. & Πρόντζας Ευ. (επιμ.). Οικονομική Ιστορία του ελληνικού Κράτους, (σύμβουλος έκδοσης: Ασδραχάς Σπ.). Τόμος Β'.* Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς. σ.351.

⁵ Καλαφάτης, Θ. (2003). *Η εξυγίανση της δραχμής: Τα μέτρα για τη νομισματική σταθεροποίηση. Στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Τόμος 7^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 135-141.

⁶ Γεώργιος Χατζανέστης, διοικητής της στρατιάς της Μικράς Ασίας, Δημήτριος Γούναρης, πρώην πρωθυπουργός, Μιχαήλ Γούδας, υποναύαρχος και πρώην υπουργός, Ξενοφών Στρατηγός, υποστράτηγος και πρώην υπουργός,

εσχάτης προδοσίας που τους επέρριψαν δεν ευσταθούσε⁷, ωστόσο ικανοποιήθηκε το κοινό περί δικαίου αίσθημα της κοινής γνώμης και απεφεύχθη μια ακόμα εμφύλια διαμάχη. Το χάσμα όμως ανάμεσα στις δύο αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις, τους Φιλελεύθερους και τους Λαϊκούς, έγινε ακόμη μεγαλύτερο.

Ο οικονομικός κατήφορος διήρκεσε καθ' όλη τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας, καθώς οι στρατιωτικές δαπάνες ξεπέρασαν τις οικονομικές δυνατότητες και αντοχές της χώρας.

Η τετραετία που ακολούθησε τη μικρασιατική καταστροφή (1922-1926) υπήρξε πολύ δύσκολη για την Ελλάδα. Η χώρα κλήθηκε να αποκαταστήσει εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες, αντιμετώπισε τεράστια οικονομικά προβλήματα, απομονώθηκε διπλωματικά από τους συμμάχους της, οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί της υπολειπορούσαν, άλλαξε το πολίτευμά της και στρατιωτικά κινήματα (1925 - Πάγκαλος, 1926 - Κονδύλης) προσπαθούσαν με πραξικοπηματικό τρόπο να ανέλθουν στην εξουσία. Όλες οι κυβερνήσεις έρχονταν αντιμέτωπες με δημοσιονομικά προβλήματα, με ελάχιστα συναλλαγματικά διαθέσιμα και με την ανάγκη για άμεση επίλυση του προσφυγικού προβλήματος. Για να τα αντιμετωπίσουν, κατέφευγαν στον εξωτερικό δανεισμό (1924-1927). Το σχεδόν χρεοκοπημένο ελληνικό κράτος έπρεπε τάχιστα να στεγάσει και να περιθάλψει αυτόν τον τεράστιο πληθυσμό.

3. Οι επιπτώσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής

3.1. Οι επιπτώσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής στην εκπαίδευση

Στο παρόν άρθρο θα αναλυθούν αδρομερώς οι επιπτώσεις της Μικρασιατικής καταστροφής στην εκπαίδευση. Θα προσεγγίσουμε τις συνέπειες **μέσα από πρωτογενή έρευνα των αρχείων της Α' Δημόσιας Εμπορικής Σχολής Αρρένων Αθηνών**, ώστε να εξάγουμε συμπεράσματα για το αν και κατά πόσο επηρεάστηκε το εκπαιδευτικό σύστημα από τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η Μικρασιατική Καταστροφή θεωρείται ως η μεγαλύτερη τραγωδία του Νεότερου Ελληνισμού και φυσικά ο τομέας της εκπαίδευσης επλήγη. Το σχεδόν χρεοκοπημένο κράτος όχι μόνο δεν είχε διαθέσιμους πόρους για την εκπαίδευση, αλλά επίταξε πληθώρα σχολικών κτιρίων για την πρόχειρη και προσωρινή στέγαση των προσφύγων. Προς επίρρωσιν, μελετώντας το αρχαιακό υλικό⁸ συναντάμε το ωρολόγιο πρόγραμμα της Σχολής για το σχολικό έτος 1922-23, στο οποίο τα μαθήματα που διδάχθηκαν ανέρχονται σε λιγότερες ώρες σε σχέση με τα προηγούμενα σχολικά έτη. Το γεγονός αυτό φυσικά οφείλεται στην επίταξη του κτιρίου της Α' Δ.Ε.Σ.Α.Α. το 1922 για τη

Νικόλαος Στράτος, πρώην πρωθυπουργός, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, πρώην πρωθυπουργός, Νικόλαος Θεοτόκης και Γεώργιος Μπαλτατζής, υπουργοί επί των στρατιωτικών και οικονομικών στην κυβέρνηση Γούναρη αντίστοιχα. Μαυρογορδάτος, Γ. (2003). Μεταξύ δύο Πολέμων, Πολιτική Ιστορία 1922-1940. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τόμος 7^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 10.

⁷ Η Σμύρνη και τα περίχωρά της δεν αποτελούσαν μέρος της ελληνικής επικράτειας. Είχε ανατεθεί η διοίκησή τους στην Ελλάδα μετά από την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, συνεπώς η κατηγορία ότι οι κατηγορούμενοι πρόδωσαν την Ελλάδα διότι παρέδωσαν στους Τούρκους το εθνικό έδαφος της Σμύρνης και των περιχώρων της δεν ευσταθεί. Κωστής, Κ. (2018), ό.π., σ. 564.

⁸ Πρωτογενή αρχεία από τις ταξινομήσεις του έτους 2013 των Γενικών Αρχείων του Κράτους που αφορούν στην Α' Δημόσια Εμπορική Σχολή Αρρένων Αθηνών και συγκεκριμένα στον Φ16, έγγραφο 16328.

στέγαση των προσφύγων⁹. Η Επιτροπή Στέγασης των Προσφύγων¹⁰ επιτάσσει τον Οκτώβριο του 1922 το κτίριο της Α΄ Δ.Ε.Σ.Α.Α. για να στεγάσει οικογένειες προσφύγων. Η Σχολή, μετά από την επίταξη του κτιρίου της στην οδό Ιπποκράτους κατά το σχολικό έτος 1922-23, στεγάστηκε στο Μέγαρο του Φιλολογικού Συλλόγου «Ο Παρνασσός»¹¹. Στο ίδιο κτίριο στεγάζονταν και οι άλλες δύο Εμπορικές Σχολές Αρρένων Αθηνών, η Β΄ και η Γ΄, ενώ κατά τις μεσημβρινές και απογευματινές ώρες λειτουργούσε η Νυκτερινή Σχολή Απώρων Παίδων¹². Πλήθος εγγράφων μαρτυρεί τη σύμπτυξη διδακτικών ωρών και μαθημάτων, γεγονός που οφείλεται όχι μόνο στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής, αλλά και λόγω των επιτάξεων σχολικών κτιρίων με αποτέλεσμα να συστεγάζονται σε άλλα κτίρια πολλές Εμπορικές Σχολές. Το κτίριο της Σχολής στην οδό Ιπποκράτους εκκενώθηκε από τους πρόσφυγες τον Νοέμβριο του 1923, μετρώντας αρκετές βλάβες και φθορές, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη επισκευών¹³. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό το πόσο επηρέασε η επίταξη αφενός και η συστεγαση αφετέρου την εφαρμογή του ωρολογίου προγράμματος της Σχολής¹⁴, καθώς η κάθε τάξη λειτουργούσε 27 ώρες εβδομαδιαίως ως εξής: 3 ημέρες πρωί από 08:00 έως 13:00 και 3 ημέρες απόγευμα από 14:00 έως 18:00.

Η Α΄ ΔΕΣΑΑ, μετά από τον απαραίτητο καθαρισμό και απολύμανση, επαναλειτούργησε στο κτίριό της τον Ιανουάριο του 1924¹⁵ με κανονικό ωρολόγιο πρόγραμμα. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι κατά το πρώτο εξάμηνο του σχ. έτους 1924-25 στο κτίριο της Α΄ ΔΕΣΑΑ στεγάστηκε και η Γ΄ Δημόσια Εμπορική Σχολή Αρρένων¹⁶. Συνέπεια αυτής της εξέλιξης υπήρξε η μείωση των ωρών διδασκαλίας και στις δύο Σχολές.

Στο αρχειακό υλικό, εκτός από τα ωρολόγια προγράμματα, συναντάμε και εκθέσεις πεπραγμένων, αντίγραφα από τα βιβλία πράξεων του Συλλόγου Διδασκόντων, εκθέσεις αξιολόγησης εκπαιδευτικών, αρχεία οικονομικών δεδομένων - εσόδων, εξόδων, διδάκτρων κ.ά.

Αναλυτικότερα, από τη μελέτη των πρωτογενών πηγών της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και ειδικότερα από τις Εκθέσεις Πεπραγμένων και τις Εκθέσεις Αξιολόγησης¹⁷ αντλούμε πληροφορίες για το μαθητικό δυναμικό των σχολικών ετών 1920-21¹⁸, 1921-22¹⁹, 1922-23²⁰, 1923-24²¹, την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και τα οικονομικά δεδομένα της Σχολής.

⁹ Φ16, έγγραφο 16233.

¹⁰ Φ16, έγγραφο 16233.

¹¹ Φ16, έγγραφα 16400, 16382.

¹² https://www.lsparnas.gr/index.php/home/text_style/sxoliparnassou, ανακτήθηκε 21/02/2021.

¹³ Φ 16, αρχεία 510, 520.

¹⁴ Φ16, έγγραφο 16328.

¹⁵ Φ16, έγγραφο 16521.

¹⁶ Πρωτογενή αρχεία από τις ταξινομήσεις του έτους 2013 των Γενικών Αρχείων του Κράτους που αφορούν στην Α΄ Δημόσια Εμπορική Σχολή Αρρένων Αθηνών και συγκεκριμένα στον Φ17, έγγραφα 17011-17012.

¹⁷ Φ17, έγγραφα 17073,-17171, 17305, 17403,17500, 17508, 17588, 17664, 17707, 17711,17715, 17731.

¹⁸ Στατιστική της Δημόσιας Εμπορικής Εκπαιδύσεως εν Ελλάδι, κατά τα σχολικά έτη 1910/11-1920/21, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνσις Στατιστικής, Εν Αθήναις: Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, σσ. 17-18.

¹⁹ Φ16, έγγραφο 16196.

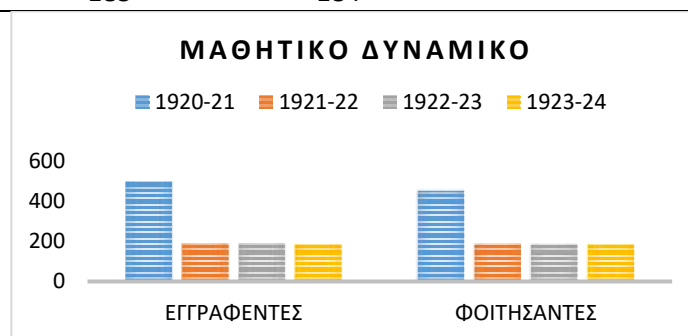
²⁰ Φ16, έγγραφο 16382.

²¹ Φ16, έγγραφο 16489.

Πίνακας 1. Μαθητικό δυναμικό

	ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΕΣ	ΦΟΙΤΗΣΑΝΤΕΣ	ΠΡΟΑΧΘΕΝΤΕΣ	ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝΤΕΣ
1920-21	499	453	348	59
1921-22	187	185	113	14
1922-23	191	186	103	16
1923-24	185 ²²	184		

Διάγραμμα 1. Μαθητικό Δυναμικό

Ο αριθμός του μαθητικού δυναμικού όχι μόνο επηρεαζόταν, αλλά τολμάμε να πούμε ότι ήταν άμεσα συνυφασμένος με τις πολιτικές, οικονομικές και εκπαιδευτικές συνθήκες κάθε εποχής.

Στον ανωτέρω πίνακα και στο γράφημα αποτυπώνεται η ραγδαία μείωση του μαθητικού δυναμικού- πάνω από 50%- ήδη από το σχολικό έτος 1921-22. Η μείωση οφείλεται στο γεγονός ότι η απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη (1919), επιδείνωσε τα δημοσιονομικά της χώρας. Το νόμισμα υποτιμήθηκε και εκτινάχθηκε στα ύψη ο πληθωρισμός. Η μικρασιατική καταστροφή και η έλευση 1,5 εκατομμυρίου προσφύγων στην Ελλάδα επιβάρυναν ακόμη περισσότερο την ήδη τραγική οικονομική κατάσταση της χώρας. Η παραγωγική δραστηριότητα μειώθηκε, οξύνθηκε το εμπορικό έλλειμμα, η ανεργία πολλαπλασιάστηκε. Στον εκπαιδευτικό τομέα οι προηγούμενες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ακυρώθηκαν. Όλες αυτές οι αιτίες μείωσαν το ενδιαφέρον για την εμπορική -και όχι μόνο- εκπαίδευση.

3.2. Η αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή

Οι εκπαιδευτικοί υπόκεινται σε αξιολόγηση σε ετήσια βάση, όχι μόνον από τον Διευθυντή της Σχολής, αλλά και από τον Επιθεωρητή της Εμπορικής Εκπαίδευσης²³. Η αξιολόγησή τους κατατίθεται εγγράφως στο αρμόδιο Υπουργείο.

Αναλυτικότερα, στην Έκθεση Πεπραγμένων για το σχ. έτος 1922-23 που υπογράφει ο Διευθυντής της Σχολής, αλλά και στην Έκθεση του Επιθεωρητή της Εμπορικής Εκπαίδευσης²⁴, σχετικά με το εκπαιδευτικό προσωπικό της Σχολής, ο Διευθυντής αναφέρει ότι εργάστηκε στο σύνολό του «με ζήλο, αφοσίωση, φιλοπονία και επιμέλεια, παρά τις αντίξοες συνθήκες που ήταν απόρροια της επίταξης του κτιρίου της και της συστέγασής με άλλες Σχολές, η οποία επέφερε προβλήματα στην πειθαρχία και την επίδοση των μαθητών». Ανάλογη είναι η

²² Φ16, έγγραφο 16489.

²³ Πρωτογενή αρχεία από τις ταξινομήσεις του έτους 2013 των Γενικών Αρχείων του Κράτους που αφορούν στην Α' Δημόσια Εμπορική Σχολή Αρρένων Αθηνών και συγκεκριμένα στον Φ15, έγγραφα 489-490.

²⁴ Φ 16, έγγραφα 16382-16419.

άποψη του Επιθεωρητή, ο οποίος προβαίνει σε θετική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της Α' ΔΕΣΑΑ. Ο Επιθεωρητής παρακολούθησε διδασκαλίες των καθηγητών της Σχολής και εκτίμησε «πως είναι έμπειροι επιστήμονες με άρτια μόρφωση και διδακτική ικανότητα, μεθοδικό, δραστήριοι και επιβλητικοί και ανταποκρίθηκαν εξαιρετικά στις αρμοδιότητές τους», παρά τις αντίξοες συνθήκες που αντιμετώπισαν μετά από τη Μικρασιατική καταστροφή και τις επιπτώσεις της στη Σχολή. Κοινή συνισταμένη των εκθέσεων αξιολόγησης δεν είναι μόνο η εργατικότητα και η υπευθυνότητα των εκπαιδευτικών αλλά και η παραδοχή ότι οι συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο ακριβώς μετά από την Μικρασιατική καταστροφή ήταν ιδιαίτερα δυσμενείς για το εκπαιδευτικό σύστημα, τη λειτουργία των εκπαιδευτικών μονάδων και την εκπαιδευτική διαδικασία.

3.3. Οικονομικά δεδομένα: Έκτακτα έξοδα και έσοδα (δίδακτρα)

3.3.1. Έκτακτα έξοδα

Τα έξοδα αφορούν στη μείωση που παρουσιάζουν τα οικονομικά στοιχεία της σχολικής μονάδας, κατά τη διάρκεια ενός έτους υπό τη μορφή μείωσης του ενεργητικού²⁵ ή αύξησης των υποχρεώσεων. Εκτός από τα έξοδα που ως έναν βαθμό μπορούν να προϋπολογιστούν, υπάρχουν και οι έκτακτες ζημίες που επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό της σχολικής μονάδας, όπως είναι η επίταξη κτιρίου, η καταστροφή υλικοτεχνικού εξοπλισμού, η ολική ή μερική καταστροφή του κτιρίου κ.ά. Επίσης, ακροθιγώς αναφέρουμε ότι τα κυριότερα έξοδα της σχολικής μονάδας αφορούν σε μισθοδοσίες εκπαιδευτικών, αμοιβές για παροχή υπηρεσιών, ηλεκτροδότηση, ύδρευση, θέρμανση, ασφάλιστρα, ενοίκιο, αναλώσιμα, επισκευές και συντηρήσεις.

Ο πίνακας που ακολουθεί αναλύει το είδος των έκτακτων εξόδων που πραγματοποιήθηκαν, πέραν του προϋπολογισμού κάθε έτους, σε 4 σχολικά έτη, κατά την προς εξέταση περίοδο 1920-1924.

Πίνακας 2. Έκτακτα έξοδα

Είδος έκτακτων εξόδων	1920-21	1921-22	1922-23	1923-24
επισκευές	125	350		7045
αναλώσιμα	119	360	710	940
διάφορα			69	1190
καθαριότητα	90			300
κατασκευές	37	940		
παροχή υπηρεσιών	85	240.5	437	500
θέρμανση			587.25	860
ασφάλιστρα			250.2	
ηλεκτροφωτισμός			520	240
ενοίκιο			4767	
σύνολο	456	1891	7340.45	11075

²⁵ Ενεργητικό είναι το σύνολο των οικονομικών πόρων οι οποίοι ανήκουν σε μία επιχείρηση και έχουν χρηματική αξία, ενώ αναμένεται να προσφέρει οικονομικά και άλλα οφέλη η εκμετάλλευσή τους. <https://www.euretirio.com/exodo/> (ανακτήθηκε: 02/03/2021).

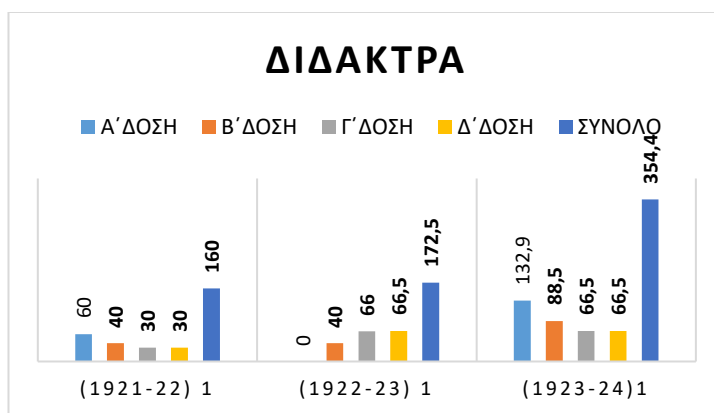

Στον πίνακα αποτυπώνονται τα έκτακτα έξοδα της Σχολής. Κατά το σχολικό έτος 1922-23, το κτίριο της Σχολής επιτάχθηκε και η Σχολή λειτούργησε στο κτίριο του φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», γι' αυτό στον πίνακα καταγράφεται ενοίκιο μόνο για εκείνο το σχολικό έτος. Επιπλέον, από τα στοιχεία του πίνακα είναι εμφανές ότι μετά από την αποχώρηση των προσφύγων από το κτίριο της Σχολής, τα έξοδα αυξήθηκαν κατακόρυφα, καθώς οι ανάγκες αποκατάστασης και επισκευής του κτιρίου και του υλικοτεχνικού εξοπλισμού αλλά και οι δαπάνες καθαριότητας ήταν μεγάλες. Η επίταξη του κτιρίου εκτός από τις επιπτώσεις στην εκπαιδευτική και διδακτική διαδικασία, είχε και αρνητικό αντίκτυπο στις υποδομές, κτιριακές και υλικοτεχνικές.

3.4. Έσοδα- Δίδακτρα

Τα έσοδα που μπορεί να έχει μια σχολική μονάδα, προέρχονται κυρίως από τα δίδακτρα και δευτερευόντως από δωρεές και χορηγίες. Παρά το γεγονός ότι η Μέση Εκπαίδευση παρέχονταν δωρεάν από το κράτος, η Μέση Εμπορική Εκπαίδευση είχε μηνιαία δίδακτρα. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι η Εμπορική και εν γένει η Επαγγελματική Εκπαίδευση σχετιζόταν άμεσα, για την ακρίβεια αμέσως μετά από την αποφοίτηση των σπουδαστών, με την αγορά εργασίας καθώς σε αυτές τις Σχολές παρέχονταν εξειδικευμένη γνώση υψηλού επιπέδου με συγκεκριμένο επαγγελματικό προσανατολισμό, καθώς οι απόφοιτοι απορροφώνται αμέσως από τις εμπορικές και χρηματιστηριακές επιχειρήσεις. Κάτι ανάλογο, δε συνέβαινε με τη Μέση Εκπαίδευση, καθώς οι απόφοιτοι για να αποκτήσουν εξειδίκευση σε έναν επαγγελματικό τομέα, έπρεπε να συνεχίσουν τις σπουδές τους.

Μελετώντας τα δίδακτρα των σχολικών ετών 1921-22, 1922-23 και 1923-24 όπως αποτυπώνονται στο ακόλουθο γράφημα, εντοπίζουμε σημαντική διαφορά μεταξύ τους.

Διάγραμμα 2. Δίδακτρα

Οι Γ' και Δ' δόσεις του έτους 1922-23 είναι διπλάσιες από τις αντίστοιχες του 1921-22. Αυτό συνέβη, επειδή το 1922, μετά από τη μικρασιατική καταστροφή και την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα, το κτίριο της Α' ΔΕΣΑΑ επιτάχθηκε για να στεγάσει οικογένειες προσφύγων. Η Σχολή λειτούργησε, όπως ήδη έχει αναφερθεί στο παρόν άρθρο, κατά το σχ. έτος 1922-23, στο κτίριο του φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός». Εικάζουμε ότι τα δίδακτρα ήταν αυξημένα για να καλυφθούν οι ανάγκες της Σχολής, λόγω της μετεγκατάστασης και της καταβολής μισθώματος για το νέο κτίριο που ανήλθε σε 4.767 δρχ. Επίσης διαφορά εντοπίζεται και στη Β' δόση, η οποία το 1923-24 υπερδιπλασιάστηκε σε

σχέση με το προηγούμενο σχ. έτος, αλλά και στο σύνολο των καταβληθέντων διδάκτρων τα οποία αυξήθηκαν το 1923-24 περίπου 55% σε σχέση με το 1922-23. Η αύξηση των διδάκτρων, ενδεχομένως να αφορά στις αυξημένες ανάγκες της Σχολής για αποκατάσταση και επισκευές μετά από τη λήξη της επίταξης του κτιρίου, το κόστος των οποίων ανήλθε σε 7045 δρχ.

4. Συμπεράσματα-Αποτίμηση

Αναμφισβήτητα, η Μικρασιατική Καταστροφή αποτελεί τη μεγαλύτερη τραγωδία του Ελληνισμού στην ιστορία του. Αφενός, οι Μικρασιάτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν για πάντα τις πατρογονικές τους εστίες και τις περιουσίες τους, αφετέρου το ελληνικό κράτος- ήδη υπερχρεωμένο- αναγκάστηκε να δεχτεί, να στεγάσει και να περιθάλψει περίπου 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες. Η τραγωδία αυτή δεν άφησε ανεπηρέαστο κανένα τομέα του ιδιωτικού και δημόσιου βίου. Οι επιπτώσεις ήταν σε όλους τους τομείς βαθύτατες: οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές. Φυσικά, δεν ήταν δυνατό να μην επηρεαστεί ο τομέας της εκπαίδευσης, αφού στο εκπαιδευτικό σύστημα αποτυπώνονται οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε εποχής. Τα στοιχεία, όπως προκύπτουν από τη μελέτη του αρχαιακού υλικού και των πηγών και αφορούν στην Α΄ Δημόσια Εμπορική Σχολή Αρρένων Αθηνών, επιβεβαιώνουν τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνιστώσες του συλλογικού βίου των Ελλήνων κατά την εν λόγω περίοδο.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Mitrelias, Ch. (1925). *Die Steuerverhaeltnisse Griechenland und ihre geschichtliche Entwicklung seit der Gruendung des Staates bis in die Gegenwart*. Berlin: Diss.
- Αγγελόπουλος, Α. (1933). *Η άμεσος φορολογία εν Ελλάδι*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης.
- Αναγνωστοπούλου, Σ. (2003). Μικρασιατικός Ελληνισμός Από το Σύνταγμα των Νεότουρκων στην Καταστροφή. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Τόμος 6ος* (σσ. 51-62). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιαννακόπουλος, Γ. (2003). Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία. Το χρονικό της μικρασιατικής περιπέτειας 1919-1922. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Τόμος 6^{ος}* (σ. 83-94). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καλαφάτης, Θ. (2003). Η εξυγίανση της δραχμής: Τα μέτρα για τη νομισματική σταθεροποίηση. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Τόμος 7^{ος}* (σ. 135-140), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόλλα, Ε. (2021). *Στοιχειώδη βήματα της οικονομικής εκπαίδευσης στο νεοελληνικό κράτος: η Α΄ δημόσια Εμπορική Σχολή Αθηνών (1901-1964)* (Διδακτορική Διατριβή υπό έκδοση). Τμήμα Ιστορίας, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.
- Κωστής, Κ. (2018). *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας, Η διαμόρφωση του Νεοελληνικού Κράτους 18^{ος}-21^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μαργαρίτης, Γ. (2003). Η εμπόλεμη Ελλάδα, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Μακεδονικό Μέτωπο, Ουκρανία. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τόμος 6^{ος}* (σ. 63-82). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρογορδάτος, Γ. (2003). Μεταξύ δύο Πολέμων, Πολιτική Ιστορία 1922-1940. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τόμος 7^{ος}* (σ. 9-32). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μητροφάνης, Γ. (2003). Τα δημόσια Οικονομικά: Οικονομική Ανόρθωση και πόλεμοι 1909-1922. Στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τόμος 6^{ος}* (σσ. 119-128). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πάκος, Θ., & Πρόντζας, Ευ. (2011). Η δημοσιονομική πολιτική. Στο Θ. Καλαφάτης & Ευ. Πρόντζας (επιμ.), *Οικονομική Ιστορία του ελληνικού Κράτους (σύμβουλος έκδοσης: Ασδραχάς Σπ.)*. Τόμος Β' (σ. 321-442). Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Πρωτογενείς αρχειακές πηγές

Στατιστική της Δημόσιας Εμπορικής Εκπαιδύσεως εν Ελλάδι, κατά τα σχολικά έτη 1910/11-1920/21, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνσις Στατιστικής, Εν Αθήναις: Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου.

Φάκελος 15, από τις ταξινομήσεις των ΓΑΚ Αθηνών του 2013.

Φάκελος 16, από τις ταξινομήσεις των ΓΑΚ Αθηνών του έτους 2013.

Φάκελος 17, από τις ταξινομήσεις των ΓΑΚ Αθηνών του έτους 2013.

Διαδικτυακές αναφορές

https://www.lsparnas.gr/index.php/home/text_style/sxoliparnassou

<https://www.euretirio.com/exodo/>

